

Achievements and Challenges of Local Self-Government Reform in Ukraine

UDC: 352:342.25

DOI: 10.15421/152218

Borysenko Yurii

Ph.D., <https://orcid.org/0000-0001-7843-5475>, uvbor@ukr.net

Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)

Abstract

Purpose – to investigate the achievements of the second stage of the decentralization reform in Ukraine and the current challenges of the current stage of local self-government reform in order to outline directions for further scientific applied research in the field of knowledge of public management and administration.

Topicality. Already the first weeks of the war proved that decentralization is the most important of the reforms carried out in Ukraine, the life of the country is largely supported thanks to the self-organization of territorial communities.

Results. In 2020-2021, the second stage of decentralization took place aimed at completing the formation of the basic level of local self-government: territorial communities and districts were consolidated; local elections were held on the new territorial basis of communities and districts; most of the powers, corresponding property and financial resources from the district level were transferred to the basic level of local self-government bodies of consolidated territorial communities; all budgets of local self-government (rural, settlement, urban territorial communities) were transferred to direct inter-budgetary relations with the state budget. At the new stage of reform, amendments to the Constitution of Ukraine and a number of laws of Ukraine are expected, as well as the need to ensure the success of regional and local development in the conditions of transformational changes in the administrative-territorial system according to the dimensions «community – sub-regional level (consolidated districts) – region» through the synchronization of strategies development of different levels of territory management.

Conclusions. Further scientific applied research should be aimed at substantiating the complex of system means for ensuring resilience, revitalization and development of territories and communities in Ukraine, in particular, in the conditions of war and in the post-war period, as well as the development and practical implementation of a complex of methodological and technological support for the effective implementation of transformational changes and ensuring continuous improvement of relevant processes of activity of public administration bodies at the regional and local level.

Keywords: public administration, decentralization, local self-government reform, territorial community, local development, regional development, administrative-territorial system

Citation: Borysenko, Yu. (2022). Achievements and Challenges of Local Self-Government Reform in Ukraine. *Public Administration Aspects*, 10(3), 42-50. <https://doi.org/10.15421/152218>

Досягнення та виклики реформування місцевого самоврядування в Україні

Борисенко Юрій

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)

Анотація

Мета – вивчити здобутки другого етапу реформи децентралізації в Україні та актуальні виклики поточного етапу реформування місцевого самоврядування задля окреслення напрямів подальших наукових прикладних досліджень у галузі знань публічного управління і адміністрування.

Актуальність. Вже перші тижні війни довели, що децентралізація – найважливіша із проведених в Україні реформ, життєдіяльність країни великою мірою підтримується саме завдяки самоорганізованості територіальних громад.

Результати. У 2020-2021 роки відбувався другий етап децентралізації спрямований на завершення формування базового рівня місцевого самоврядування: укрупнено територіальні громади та райони; відбулися місцеві вибори на новій територіальній основі громад і районів; більшість повноважень, відповідного майнового та фінансового ресурсу з районного рівня передано на базовий рівень органам місцевого самоврядування укрупнених територіальних громад; усі бюджети місцевого самоврядування (сільських, селищних, міських територіальних громад) були переведені на прями міжбюджетні відносини з державним бюджетом. На новому етапі реформування очікується внесення змін до Конституції України та низки законів України, а також актуалізується потреба забезпечення успішності регіонального та місцевого розвитку в умовах трансформаційних змін адміністративно-територіального устрою за вимірами «громада – субрегіональний рівень (укрупнені райони) – регіон» через синхронізацію стратегій розвитку різних рівнів управління територіями.

Висновки. Подальші наукові прикладні дослідження мають спрямовуватися на обґрунтування комплексу системних засобів забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні, зокрема, в умовах війни і в поствоєнний період, а також розроблення та практичне впровадження комплексу методико-технологічного забезпечення результативної реалізації трансформаційних змін та забезпечення безупинного вдосконалення відповідних процесів діяльності органів публічного управління регіонального та місцевого рівня.

Ключові слова: публічне управління, децентралізація, реформа місцевого самоврядування, територіальна громада, місцевий розвиток, регіональний розвиток, адміністративно-територіальний устрій

Цитування: Борисенко Ю. Досягнення та виклики реформування місцевого самоврядування в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2022. Том 10. №3. С. 42-50. <https://doi.org/10.15421/152218>

Вступ. Визначальним пріоритетом реформування місцевого самоврядування в Україні є здійснення процесів децентралізації влади, що охоплюють такі сфери, як адміністративно територіальний устрій, територіальна основа організації влади, зміна повноважень органів державної влади й органів місцевого самоврядування, бюджетна й податкова системи, земельні відносини, гуманітарна й соціальна сфери тощо. Без здійснення процесів децентралізації неможливо забезпечити підвищення рівня та якості життя, долати негативні процеси в соціально-економічному та культурному розвитку територіальних громад і регіонів України. Зміна парадигми публічного управління, успішна реалізація процесів децентралізації влади в Україні, розширення повноважень органів місцевого самоврядування, подальша розбудова публічної влади на засадах демократії, безупинне вдосконалення процесів діяльності публічних інституцій як на центральному, так і на регіональному й місцевому рівнях, сприятиме підвищенню рівня спроможності територіальних громад (Серьогін, & Шаров, 2016; Серьогін, & Чикаренко, 2019; Тарасевич, 2017).

Із 24 лютого 2022 року життєдіяльність країни у великій мірі підтримується саме завдяки зусиллям органів місцевого самоврядування та самоорганізованості територіальних громад, які взяли на себе, насамперед, значну частку гуманітарних завдань, приймаючи потоки біженців, а також щоденно забезпечуючи у своїх громадах водопостачання, прибирання вулиць та вивезення сміття, відновлення десятків ліній електропередачі. Поряд з виконанням своїх безпосередніх повноважень із організації повноцінного функціонування громад органи місцевого самоврядування також здійснюють заходи з підтримки Збройних сил України, територіальної оборони, допомагають всім підрозділам у порятунку людей і захисті територій (Про забезпечення життєздатності, 2022).

Огляд літератури.

Проблематика реформування місцевого самоврядування в Україні багато років залишається у центрі уваги дослідників галузей знань державного управління, права, публічного управління та адміністрування

(Матвієнко, 2008; Малиновський, 2010; Ковбасюк, 2014; Плющ, 2016; Ворона, 2016; Серьогін, & Шаров, 2016; Лелеченко, Васильєва, Куйбіда, & Ткачук, 2017; Коваленко, Дяченко, & Чукіна, 2018).

Окремий напрям досліджень було спрямовано саме на вивчення аспекту децентралізації в реформуванні місцевого самоврядування (Лелеченко, 2006; Гарнець, Гончарук, Дмитрук, & Ткачук, 2013; Борденюк, 2015; Савчин, 2015; Романюк, 2018; Загурська-Антонюк, 2019; Серьогін, & Чикаренко, 2019).

Національним інститутом стратегічних досліджень підготовлено аналітичні доповіді «Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу» (Жаліло, 2019) та «Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні» (Жаліло, 2020).

У 2018-2021 роках в Україні було оприлюднено результати низки наукових досліджень у проблемному полі реалізації процесів децентралізації: «Концепція децентралізації публічної влади в політико-управлінській традиції України» (Мануїлова, 2018), «Управління ресурсним забезпеченням місцевих бюджетів в умовах децентралізації влади в Україні» (Трещов, 2019), «Децентралізація публічної влади в правовій теорії та державотворчій практиці» (Ременяк, 2019), Децентралізаційна модель демократичного врядування в умовах глобалізації (Колодій, 2020), Механізми забезпечення місцевого розвитку в умовах впровадження реформи децентралізації в Україні (Негода, 2021), «Теоретико-методологічні засади функціонування органів державної влади в умовах децентралізації» (Сачко, 2021), «Світові практики децентралізації влади: порівняльний аналіз» (Пономарьов, 2021).

К. Мануїловою здійснено аналізування світових тенденцій у сфері децентралізації, за результатами якого визначено, що ступінь децентралізації публічної влади залежить від економічного розвитку країни: чим вищий розвиток економіки в країні, тим вищий ступінь децентралізації публічних органів влади. На її думку, має місце і зворотній процес, а саме, економічні, соціальні й політичні кризи, воєнні конфлікти, стихійні лиха сприяють процесам рецентралізації

повноважень та зменшенню прав і свобод органів регіональної й місцевої влади (Мануїлова, 2018). Дослідниця також робить наголос на тому, що успішність реформи децентралізації значною мірою залежить від урахування історичного досвіду й особливостей децентралізації публічної влади.

Надзвичайно важливими у контексті забезпечення успішності реалізації процесів місцевого розвитку є результати дослідження М. Трещова, яким ідентифіковано систему ресурсного забезпечення місцевих бюджетів у публічному управлінні, розкрито її зміст та схарактеризовано мезоконвергенцію як системотворчий чинник ресурсного забезпечення місцевих бюджетів в умовах децентралізації влади в Україні (Трещов, 2019).

Дискусійними, але й цікавими у контексті прогнозування подальшого розгортання процесів децентралізації в Україні, є деякі положення досліджень О. Ременяк і В. Пономарьова щодо моделей децентралізації влади у країн із різними типами адміністративного устрою. Так, О. Ременяк виокремлює п'ять типових моделей децентралізації публічної влади в унітарних державах (залежно від особливостей децентралізації, її правових, організаційних засад та суб'єктів): регіональна модель децентралізації публічної влади; муніципальна модель децентралізації публічної влади; кооперативна модель децентралізації публічної влади; деволюційна модель децентралізації публічної влади; децентралізаційна модель балансу публічної влади, – водночас акцентуючи на тому, що чітко визначених рис тієї чи іншої моделі децентралізації публічної влади визначити неможливо, вони можуть перебувати у синергічному поєднанні та взаємодоповненні (Ременяк, 2019). В. Пономарьов визначає різну кількість рівнів урядування як ключовий фактор варіативності наслідків реалізації зовнішньо схожих процедур (об'єднання громад, проведення реформи адміністративно-територіального устрою, здійснення всіх видів децентралізації: політичної, адміністративної, фінансової, секторальної, становлення нових інститутів в системі місцевого самоврядування) в різних країнах на підставі результатів порівняльного

аналізу концептуальних особливостей процесів децентралізації влади у трьох вимірах: унітарні – регіоналізовані держави; федеративні – конфедеративні держави; постколоніальні держави (Пономарьов, 2021).

М. Сачко вивчено сутність сучасних тенденцій формування інституціональних засад в контексті децентралізації влади в Україні та запропоновано теоретичну концепцію трансформаційного процесу як взаємовпливу трансформаційних чинників у системі державного управління в Україні, внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на систему публічного управління, детермінованих комплексом вимог щодо реформування діяльності органів державної влади (Сачко, 2021), що дозволило запропонувати авторську концепцію децентралізації влади на основі інтегративної моделі децентралізації державної влади в Україні, яка розглядається як основа структурної трансформації адміністративно-територіального устрою України.

В. Негодою визначено низку синергетичних за своїм ефектом напрямів, а саме: комбінування різних видів децентралізації влади на різних територіальних рівнях, розбудову дієвої системи організації влади та створення нової системи адміністративно-територіального устрою (Негода, 2021). У даному дослідженні також визначено чинники, що найбільш деструктивно впливають на цей процес, до яких віднесено: політичну нестабільність; ігнорування принципу наступності владних повноважень; низьку якість стратегічного планування місцевого розвитку; низький рівень професійної готовності публічних службовців до управління змінами та прийняття рішень в умовах невизначеності та ризиків (Негода, 2021).

Підтримуємо думку Я. Жаліла, який зазначає, що вже перші тижні війни довели, що децентралізація – найважливіша із проведених в Україні реформ (Жаліло, 2022). Дійсно, в період, коли центральні органи виконавчої влади продовжують переформатовуватися у відповідь на виклики воєнного часу, Збройні сили України дають відсіч агресорам, життєдіяльність країни великою мірою підтримується саме завдяки самоорганізованості громад.

Таким чином, огляд результатів останніх наукових розвідок проблемного поля реформування місцевого самоврядування та децентралізації влади в Україні, дозволяє стверджувати, що реформу децентралізації розглядають як одну зі складових комплексної реформи системи публічного управління. Реформування місцевого самоврядування триває, що зумовлює виникнення нових проблем, які потребують науково-обґрунтованого розв'язання.

З огляду на зазначене, **метою статті** є вивчити здобутки другого етапу реформи децентралізації в Україні та актуальні виклики поточного етапу реформування місцевого самоврядування задля окреслення напрямів подальших наукових прикладних досліджень у галузі знань публічного управління і адміністрування.

Результати дослідження. Правову основу децентралізації в Україні було закладено у 2014 р., коли розпорядженням Кабінету Міністрів була схвалена Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (Про схвалення Концепції, 2014), а постановою Уряду затверджена Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року (Про затвердження Державної стратегії, 2014). Своєю чергою, Верховна Рада України Законом України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (Про добровільне об'єднання, 2015) започаткувала процес добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, а також добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад, який завершився 2020 року. Для забезпечення здійснення реформи було ухвалено низку інших законодавчих та підзаконних актів, які дали змогу розпочати її реалізацію.

За період до 2020 року реформа децентралізації отримала значні здобутки, які суттєво впливають на процеси регіонального і місцевого розвитку: до початку реформи існувало 10 961 громад, 4 492 з них об'єдналися або приєдналися, що складає 41 % від загальної чисельності. Лідером за чисельністю утворення спроможних територіальних громад у 2019 році в Україні була Дніпропетровська область (71), другу позицію займала

група областей, у яких утворено від 53 до 57 об'єднаних територіальних громад: Черкаська (57); Запорізька (56); Житомирська (56); Волинська (54), Тернопільська (54); Полтавська (53) (Моніторинг реформи, 2020, 10 січня).

За інформацією національного порталу «Децентралізація дає можливості», у 2020-2021 роки відбувався другий етап децентралізації в Україні, зокрема, Кабінет Міністрів України визначив підтримку реформи децентралізації в Україні одним з пріоритетних завдань, що сприятиме розвитку місцевого самоврядування і економічного розвитку країни в цілому. Визначні події щодо формування базового рівня місцевого самоврядування відбулися у 2020 році: 12 червня 2020 року Уряд затвердив новий адміністративно-територіальний устрій базового рівня (Децентралізація дає можливості, 2022).

Головним завданням змін, які відбуваються в ході децентралізації, є максимальне наближення послуг до громадян. Серед таких нових якісних послуг мають бути: оновлені лікарні, сучасні школи, цікаве та безпечне дозвілля. Важливим також є недопущення жодного скорочення об'єктів соціальної інфраструктури. Ідея наближення послуг до громадян головним чином має бути реалізована шляхом перенесення їх надання з районних центрів до об'єднаних територіальних громад. Тому адміністративно-територіальна реформа в частині зменшення кількості районів також стала складовою реформи децентралізації.

17 липня 2020 року прийнято Постанову Верховної Ради України № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів» (Про утворення, 2020). Нова система адміністративно-територіального устрою України передбачає утворення за Стандартом ЄС «NUTS 3» 136 районів від 150 тис. жителів, але 36 районів утворено із чисельністю населення менше 150 тис. жителів (Приполова, 2013). При тому необхідно зауважити, що територіальні громади і новоутворені укрупнені райони мають різні рівні розвитку, які зумовлені наявністю значної диспропорції у ресурсному забезпеченні та рівнях соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць одного рівня.

25 жовтня 2020 року відбулися місцеві вибори на новій територіальній основі громад і районів. За даними національного щомісячного моніторингу процесів децентралізації станом на 10 вересня 2020 року в Україні було сформовано 983 об'єднані територіальні громади (ОТГ, термін використовувався офіційно до 2021 року) з населенням понад 35 мільйонів осіб (Моніторинг реформи, 2020, 10 вересня). У 936 ОТГ відбулись перші місцеві вибори: 47 ОТГ утворилися з центрами у містах обласного значення; площа, на якій розташовані ОТГ – 232,85 тис. кв. км, що складає 41,7 % від загальної площі України.

Зазначене презентувало початок нового етапу реформування, на якому актуалізується потреба забезпечення успішності регіонального та місцевого розвитку в Україні в умовах трансформаційних змін адміністративно-територіального устрою за вимірами «громада – субрегіональний рівень (укрупнені райони) – регіон» через синхронізацію стратегій розвитку різних рівнів управління територіями (Удод, 2020).

Станом на кінець 2021 року наявною була низка здобутків реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади в Україні (АМУ виступає, 2021): укрупнено територіальні громади; більшість повноважень, відповідного майнового та фінансового ресурсу з районного рівня була передана на базовий рівень органам місцевого самоврядування укрупнених територіальних громад, як це і було передбачено Концепцією реформи; всі бюджети місцевого самоврядування (сільських, селищних, міських територіальних громад) були переведені на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом.

Водночас експерти Асоціації міст України звертають увагу та те, що у процесі укрупнення районів до їх складу було включено міста обласного значення, і це значно ускладнює формування нової компетенції районних рад, яка б не позбавляла такі міста їх традиційної компетенції і не розбалансовувала управління відповідними сферами (АМУ виступає, 2021). Саме тому під час бюджетних консультацій за підтримки парламентського Комітету з місцевого самоврядування та Міністерство розвитку громад та територій України в проекті

Державного бюджету України на 2022 рік було закріплено 154 млн грн на утримання районних рад (Про Державний бюджет, 2021). Фінансове забезпечення районного рівня влади відповідає визначеному законодавством обсягу повноважень, згідно з принципом субсидіарності, закріпленому Європейською хартією місцевого самоврядування (Захищеність інтересів, 2021).

Таким чином, в Україні у 2021 році успішно функціонувала нова система адміністративно-територіального устрою базового рівня, яка складається з 1 470 територіальних громад (в т.ч. м. Київ; без урахування тимчасово окупованої території АР Крим). Доходи на 1-го мешканця за січень-листопад 2021 рік склали 8 008,9 грн. у порівнянні із 6 622,5 грн. за січень-листопад 2020 рік (Моніторинг реформи, 2022, 10 січня).

На думку експертів, було створено стійке підґрунтя для наступних кроків реформи місцевого самоврядування та прискоренню реформ у сфері охорони здоров'я, освіти, культури, соціальних послуг, енергоефективності та інших секторах. Для продовження реформи необхідно прийняти ще ряд важливих законів (Децентралізація дає можливості, 2022): «Про засади адміністративно-територіального устрою України». В рамках чинної Конституції визначає засади, на яких має ґрунтуватися адміністративно-територіальний устрій України, види населених пунктів, систему адміністративно-територіальних одиниць, повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування з питань адміністративно-територіального устрою, порядок утворення, ліквідації, встановлення і зміни меж адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів, ведення Державного реєстру адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів України; «Про службу в органах місцевого самоврядування» (нова редакція). Забезпечить рівний доступ до служби в органах місцевого самоврядування, підвищить престижність служби в ОМС, мотивацію місцевих службовців до розвитку громад та власного розвитку; «Щодо державного нагляду за законністю рішень органів місцевого самоврядування»; «Про

місцевий референдум»; оновлення законів «Про місцеве самоврядування», «Про місцеві державні адміністрації» тощо.

У результаті повноваження між рівнями управління повинні бути розмежовані за принципом субсидіарності. У 2022 році очікувалося внесення змін до Конституції щодо децентралізації, які необхідні для подальшого просування реформи та її завершення (Децентралізація дає можливості, 2022). Мешканці громад мають бути забезпечені механізмами та інструментами впливу на місцеву владу та участі у прийнятті рішень.

Проведена широка децентралізація, одним із завдань мала створити стабільну систему зав'язків територіальних громад із державою, знизити рівень впливу регіональних органів влади і в такий спосіб посилити стійкість управління до різних політичних викликів (Ткачук, & Третяк, 2021).

В умовах широкомасштабної військової агресії з боку російської федерації одним з пріоритетом стає визначення першочергових завдань, які мають покладатися на органи місцевого самоврядування регіонів і територіальних громад, задля того, щоб, з одного боку, забезпечити їх максимальну ефективність в управлінні ресурсним потенціалом відповідних територій, а з іншого, налагодити координацію діяльності всіх суб'єктів публічного управління з метою своєчасного забезпечення нагальних потреб фронту та відновлення економіки (Борщевський, Матвеев, Куропас, & Микита, 2022; Про забезпечення життєздатності, 2022).

У плані наукових досліджень актуальним стає завдання науково-теоретичне обґрунтування комплексу системних засобів забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні, зокрема, в умовах війни і в поствоєнний період, а також розроблення та практичне впровадження комплексу методико-технологічного забезпечення результативної реалізації трансформаційних змін та забезпечення безупинного вдосконалення відповідних процесів діяльності органів публічного управління регіонального та місцевого рівня (Чикаренко, & Маматова, 2022). Що передбачає три етапи:

дослідження сучасного стану та тенденцій забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні в умовах війни та поствоєнний період (2022); науково-теоретичне обґрунтування комплексу системних засобів забезпечення стійкості, ревіталізації (2023); розроблення та апробація методико-технологічного забезпечення процесів підтримання стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні (2024).

Висновки. 1. У 2020-2021 роки відбувався другий етап децентралізації спрямований на завершення формування базового рівня місцевого самоврядування: укрупнено територіальні громади та райони; відбулися місцеві вибори на новій територіальній основі громад і районів; більшість повноважень, відповідного майнового та фінансового ресурсу з районного рівня передано на базовий рівень органам місцевого самоврядування укрупнених територіальних громад; усі бюджети місцевого самоврядування (сільських, селищних, міських територіальних громад) були переведені на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом.

2. На новому етапі реформування очікується внесення змін до Конституції України та низки законів України, а також актуалізується потреба забезпечення успішності регіонального та місцевого розвитку в умовах трансформаційних змін адміністративно-територіального устрою за вимірами «громада – субрегіональний рівень (укрупнені райони) – регіон» через синхронізацію стратегій розвитку різних рівнів управління територіями.

3. Вже перші тижні повномасштабної війни довели, що децентралізація – найважливіша із проведених в Україні реформ, життєдіяльність країни у великій мірі підтримується саме завдяки зусиллям органів місцевого самоврядування та самоорганізованості територіальних громад, які взяли на себе, насамперед, значну частку гуманітарних завдань, здійснюють заходи з підтримки Збройних сил України, територіальної оборони, допомагають всім підрозділам у порятунку людей і захисті територій.

4. До пріоритетних завдань науково-дослідних робіт належить обґрунтування

комплексу системних засобів забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні, зокрема, в умовах війни і в поствоєнний період, а також розроблення та практичне впровадження комплексу методико-технологічного забезпечення результативної реалізації трансформаційних змін та забезпечення безупинного вдосконалення відповідних процесів діяльності органів публічного управління регіонального та місцевого рівня.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- АМУ виступає за збереження досягнень реформи місцевого самоврядування і закликає не допустити її згортання. (2021, Листопад 30). *Асоціація міст України*. Відновлено з <https://cutt.ly/ZPcXONk>.
- Борденюк, В. (2015). Децентралізація державної влади і місцевого самоврядування: поняття, суть та форми (види). *Право України*, 1, 21-25.
- Борщевський, В., Матвеев, Є., Куропась, І., & Микита, О. (2022, Квітень 29). Територіальні громади в умовах воєнного стану: як забезпечити ефективне управління в контексті пріоритетів повоєнного розвитку. *Громадський Простір*. Відновлено з <https://www.prostir.ua/?news=terytorialni-hromady-v-umovah-vojennoho-stanu-yak-zabezpechtyu-efektyvne-upravlinnya-v-konteksti-priorytetiv-povojennoho-rozvytku>
- Ворона, П. В. (Ред.). (2016). *Місцева влада в країнах пострадянського простору*. (Монографія). Полтава: ПП Шевченко.
- Гарнець, О., Гончарук, О., Дмитрук, Н., & Ткачук, А. (2013). Децентралізація в Україні: соціологічний погляд. *Швейцар.-укр. проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO»*. Київ: ТОВ «Софія».
- Децентралізація дає можливості: офіц. сайт. нац. проєкту. (2022). Відновлено з <http://decentralization.gov.ua/>
- Жаліло, Я. А. (Ред.). (2019). *Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу*. (Аналіт. доп.). Київ: Нац. ін-т стратег. дослідж.
- Жаліло, Я. А. (Ред.). (2020). *Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні*. (Наук. доп.). Київ: НІСД. Відновлено з https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf
- Жаліло, Я. (2022, Березень 12). Самоорганізовані громади надійно тримають тил. *Економічна правда*. Відновлено з <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/12/683841/>
- Загурська-Антонюк, В. Ф. (2019). Сучасні тенденції децентралізації державної влади та їх реалізація в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 2. Відновлено з <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1391>
- Захищеність інтересів територіальних громад у проєкті Державного бюджету України на 2022 рік (аналітичний огляд). (2021). *Національний інститут стратегічних досліджень*. Відновлено з <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-10/terytorialni-gromady.pdf>
- Коваленко, Г. О., Дяченко, М. І., & Чукіна, І. В. (2018). Огляд реформ місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 5. Відновлено з http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/35.pdf
- Ковбасюк, Ю. В. (Ред.). (2014). *Міське самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації*. (Наук. доп.). Київ: НАДУ.
- Колодій, О. М. (2020). *Децентралізаційна модель демократичного врядування в умовах глобалізації*. (Автореф. дис.). Київ.
- Лелеченко, А. П. (2006). *Децентралізація в системі державного управління в Україні: теоретико-методологічний аналіз*. (Дисертація). Київ.
- Лелеченко, А. П., Васильєва, О. І., Куйбіда, В. С., & Ткачук, А. Ф. (2017). *Міське самоврядування в умовах децентралізації повноважень*. (Навч. посіб.). Київ: НАДУ.
- Малиновський, В. Я. (2010). *Територіальна організація влади України: концептуальні засади трансформації*. (Монографія). Луцьк: СПД Гадяк Ж.
- Мануїлова, К. В. (2018). *Концепція децентралізації публічної влади в політико-управлінській традиції України*. (Дисертація).
- Матвієнко, А. (2008). Міське самоврядування як ключовий об'єкт децентралізації влади. *Журнал Верховної Ради України «Віче»*, 10. Відновлено з <http://veche.kiev.ua/journal/959/>
- Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. (2020, Січень 10). Відновлено з <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/526/10.01.2020.pdf>
- Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. (2020, Вересень 10). Відновлено з https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/593/Моніторинг_10.09.2020.pdf
- Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. (2022, Січень 10). Відновлено з <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/800/10.01.2022.pdf>
- Негода, В. А. (2021). *Механізми забезпечення місцевого розвитку в умовах впровадження реформи децентралізації в Україні*. (Дисертація). Київ: НАДУ.
- Плющ, Р. М. (2016). *Міське самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні*. (Кол. монографія). Київ: Рідна мова.
- Пономарьов, В. В. (2021). *Світові практики децентралізації влади: порівняльний аналіз*. (Дисертація). Одеса: ОРІДУ НАДУ.
- Приполова, Л. (2013). Європейський досвід запровадження номенклатури територіальних одиниць для статистики (NUTS) та перспективи для України. *Журнал Верховної Ради України «Віче»*, 12. Відновлено з <https://veche.kiev.ua/journal/3722/>
- Про Державний бюджет України на 2022 рік. (2021). *Проект Закону*. Відновлено з <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/>

- zweb2/webproc4_1?pf3511=72775
- Про добровільне об'єднання територіальних громад. № 157-VIII. (2015, Лютий 5). *Закон України*. Відновлено з <https://cutt.ly/LPcJ1Qo>
- Про забезпечення життєздатності територіальних громад. (2022, Квітень 5). *Верховна Рада України, Інформаційне управління*. Відновлено з <http://www.golos.com.ua/article/358271>.
- Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. № 385. (2014, Серпень 6). *Постанова Кабінету міністрів України*. Відновлено з <https://cutt.ly/6PcJb8p>
- Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. № 333-р. (2014, Квітень 1). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://cutt.ly/jPcJrRQ>
- Про утворення та ліквідацію районів. № 807-IX. (2020, Липень 17). *Постанова Верховної Ради України*. Відновлено з <https://cutt.ly/3PcLejC>
- Ременяк, О. В. (2019). *Децентралізація публічної влади в правовій теорії та державотворчій практиці*. (Автореф. дис.). Львів.
- Романюк, С. А. (2018). *Децентралізація: теорія та практика застосування*. (Монографія). Київ: НАДУ.
- Савчин, М. В. (Ред.). (2015). *Упровадження децентралізації публічної влади в Україні: національний і міжнародний аспекти*. (Монографія). Ужгород: Тіпрані.
- Сачко, М. В. (2021). *Теоретико-методологічні засади функціонування органів державної влади в умовах децентралізації*. (Автореф. дис.). Дніпро.
- Серьогін, С. М. (Ред.), & Чикаренко, І. А. (2019). *Децентралізація влади в Україні: оцінювання результатів формування та розвитку самодостатніх громад*. (Монографія). Дніпро: ДРІДУ НАДУ.
- Серьогін, С. М. (Ред.), & Шаров, Ю. П. (Ред.). (2016). *Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти*. (Монографія). Дніпро: ДРІДУ НАДУ.
- Тарасевич, В. М. (2017). Четверть століття незалежності України: актуальні контексти та імперативи соціально-економічних реформ. *Економіка України*, 8, 14-28. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2017_8_3
- Ткачук, А., & Третяк, Ю. (2021). *Як втримати курс на розвиток та згуртованість країни?* Відновлено з <https://zn.ua/ukr/internal/jak-vtrimati-kurs-na-rozvitok-ta-zhurtovanist-krajini.html>
- Трещов, М. М. (2019). *Управління ресурсним забезпеченням місцевих бюджетів в умовах децентралізації влади в Україні*. (Автореф. дис.). Дніпро.
- Удод, Є. Г. (2020). *Формування регіональної системи підтримки проєктів місцевого розвитку*. (Автореф. дис.). Дніпро: ДРІДУ.
- Чикаренко, І. А., & Маматова, Т. В. (2022). Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні: започаткування наукового дослідження. *Міжнародні економічні відносини. Сталий розвиток України в умовах глобалізації та Європейської економічної інтеграції: проблеми, перспективи, ефективність. ФЕНІКС-2022: матеріали міжнародної наук.-практ. конф., м. Харків, 31 травня 2022 р.* (с. 141-143). Харків: НТУ «Харківський політехнічний інститут».

REFERENCES

- About the formation and liquidation of districts. №. 807-IX. (2020, July 17). *Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://cutt.ly/3PcLejC>
- About the State Budget of Ukraine for 2022. (2021). *Draft Law*. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72775
- About the voluntary association of territorial communities. №. 157-VIII. (2015, February 5). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://cutt.ly/LPcJ1Qo>
- AMU advocates for the preservation of the achievements of the local self-government reform and calls to prevent its curtailment. (2021, November 30). *Association of Cities of Ukraine*. Retrieved from <https://cutt.ly/ZPcXONk>.
- Bordeniuk, V. (2015). Decentralization of state power and local self-government: concept, essence and forms (types). *Law of Ukraine*, 1, 21-25.
- Borschevskiy, V., Matveev, E., Kuropas, I., & Nikita, O. (2022, April 29). Territorial communities under martial law: how to ensure effective governance in the context of post-war development priorities. *Public space*. Retrieved from <https://www.prostir.ua/?news=terytorialni-hromady-v-umovah-vojennoho-stanu-yak-zabezpechyty-efektyvne-upravlinnya-v-konteksti-priorytetiv-povojennoho-rozvytku>
- Chikarenko, I. A., & Mamatova, T. V. (2022). Ensuring stability, revitalization and development of territories and communities in Ukraine: initiation of scientific research. *International Economic Relations. Sustainable development of Ukraine in the conditions of globalization and European economic integration: problems, prospects, effectiveness. PHOENIX-2022: materials of the international science and practice. conference, Kharkiv, May 31, 2022* (pp. 141-143). Kharkiv: NTU "Kharkiv Polytechnic Institute".
- Decentralization provides opportunities: officer. site national project. (2022). Retrieved from <http://decentralization.gov.ua/>
- Harnets, O., Honcharuk, O., Dmytruk, N., & Tkachuk, A. (2013). Decentralization in Ukraine: a sociological perspective. *Swiss-Ukrainian the project "Support of decentralization in Ukraine - DESPRO"*. Kyiv: "Sofia" LLC.
- Kolodiy, O. M. (2020). Decentralization model of democratic governance in the conditions of globalization. (Autoref. Diss.). Kyiv.
- Kovalenko, G. O., Dyachenko, M. I., & Chukina, I. V. (2018). Review of reforms of local self-government and territorial organization of power in Ukraine. *Public administration: improvement and development*, 5. Retrieved from http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/35.pdf
- Kovbasiuk, Yu. V. (Ed.). (2014). *Local self-government in Ukraine: current state and main directions of modernization*. (Scientific supplement). Kyiv: NADU.

- Lelechenko, A. P. (2006). *Decentralization in the system of public administration in Ukraine: theoretical and methodological analysis*. (Dissertation). Kyiv.
- Lelechenko, A. P., Vasyliieva, O. I., Kuybida, V. S., & Tkachuk, A. F. (2017). *Local self-government in conditions of decentralization of powers*. (Learning manual). Kyiv: NADU.
- Malinovskiy, V. Ya. (2010). *Territorial organization of Ukrainian authorities: conceptual principles of transformation*. (Monograph). Lutsk: SPD Hadyak Zh.
- Manuilova, K. V. (2018). *The concept of decentralization of public power in the political and administrative tradition of Ukraine*. (Dissertation).
- Matvienko, A. (2008). Local self-government as a key object of power decentralization. *Journal of the Verkhovna Rada of Ukraine "Veche"*, 10. Retrieved from <http://veche.kiev.ua/journal/959/>
- Monitoring of the reform of local self-government and territorial organization of power. (2020, January 10). Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/526/10.01.2020.pdf>
- Monitoring of the reform of local self-government and territorial organization of power. (2020, September 10). Retrieved from https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/593/Monitoring_10.09.2020.pdf
- Monitoring of the reform of local self-government and territorial organization of power. (2022, January 10). Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/800/10.01.2022.pdf>
- Negoda, V. A. (2021). *Mechanisms for ensuring local development in the context of the implementation of the decentralization reform in Ukraine*. (Dissertation). Kyiv: NADU.
- On ensuring the viability of territorial communities. (2022, April 5). *Verkhovna Rada of Ukraine, Information Department*. Retrieved from <http://www.golos.com.ua/article/358271>.
- On the approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine. №. 333 (2014, April 1). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://cutt.ly/jPcJrRQ>
- On the approval of the State Strategy of Regional Development for the period until 2020. No. 385. (2014, August 6). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://cutt.ly/6PcJb8p>
- Plyusch, R. M. (2016). *Local self-government in the conditions of decentralization of power in Ukraine*. (Col. monograph). Kyiv: Ridna mova.
- Ponomaryov, V. V. (2021). *World practices of power decentralization: a comparative analysis*. (Dissertation). Odesa: ORIDU NADU.
- Protection of the interests of territorial communities in the project of the State Budget of Ukraine for 2022 (analytical review). (2021). *National Institute of Strategic Studies*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-10/terytorialni-gromady.pdf>
- Prypolova, L. (2013). European experience of introducing the nomenclature of territorial units for statistics (NUTS) and prospects for Ukraine. *Journal of the Verkhovna Rada of Ukraine "Veche"*, 12. Retrieved from <https://veche.kiev.ua/journal/3722/>
- Remenyak, O. V. (2019). *Decentralization of public power in legal theory and state-making practice*. (Autoref. Diss.). Lviv.
- Romanyuk, S. A. (2018). *Decentralization: theory and practice of application*. (Monograph). Kyiv: NADU.
- Sachko, M. V. (2021). *Theoretical and methodological principles of functioning of state authorities in conditions of decentralization*. (Autoref. Diss.). Dnipro
- Savchyn, M. V. (Ed.). (2015). *Implementation of decentralization of public power in Ukraine: national and international aspects*. (Monograph). Uzhhorod: Timpani.
- Seryogin, S. M. (Ed.), & Chikarenko, I. A. (2019). *Decentralization of power in Ukraine: evaluation of the results of the formation and development of self-sufficient communities*. (Monograph). Dnipro: DRIDU NADU.
- Seryogin, S. M. (Ed.), & Sharov, Y. P. (Ed.). (2016). *Management of strategic development of united territorial communities: innovative approaches and tools*. (Monograph). Dnipro: DRIDU NADU.
- Tarasevich, V. M. (2017). A quarter of a century of Ukraine's independence: current contexts and imperatives of socio-economic reforms. *Economy of Ukraine*, 8, 14-28. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2017_8_3
- Tkachuk, A., & Tretyak, Yu. (2021). *How to stay on course for the development and cohesion of the country?* Retrieved from <https://zn.ua/ukr/internal/jak-vtrimati-kurs-na-rozvitok-ta-zhurtovanist-krajini.html>
- Treshchev, M. M. (2019). *Management of resource provision of local budgets in conditions of decentralization of power in Ukraine*. (Autoref. Diss.). Dnipro
- Udod, E. G. (2020). *Formation of a regional system of support for local development projects*. (Autoref. Diss.). Dnipro: DRIDU.
- Vorona, P. V. (Ed.). (2016). *Local government in the countries of the post-Soviet space*. (Monograph). Poltava: PP Shevchenko.
- Zagurska-Antonyuk, V. F. (2019). Modern trends of decentralization of state power and their implementation in Ukraine. *Public administration: improvement and development*, 2. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1391>
- Zhalilo, J. (2022, March 12). Self-organized communities reliably hold the rear. *Economic pravda*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/12/683841/>
- Zhalilo, Ya. A. (Ed.). (2019). *Decentralization of power: the medium-term agenda*. (Analyt. Add.). Kyiv: National University strategist research
- Zhalilo, Ya. A. (Ed.). (2020). *Decentralization and formation of regional development policy in Ukraine*. (Scientific supplement). Kyiv: NISD. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf